

hozzá. Az illető hálásan emlékezik meg arról a sok jóról, a mit volt tanára részéről tapasztalt, de — teszi hozzá — N. volt tanáromnak még a halálos ágyamon sem fogom megbocsátani, a mit ellenem vétett. Ezeket a szörnyű szavakat olvastam abban a levélben.

Milyen akárcsak vélt igazságtalanság lehetett az, a mely ezeket a szavakat a tollára adta! Hiszen az illető már meglett ember s nem gyermek, szép társadalmi állásban van, s a mint maga írta, gondok nélkül is él, az idő is, a mely sok fájó sebet meggyógyít, már rohamosan elhaladt azóta, s mégis ily szavakra fakad! Manet alta mente repostum iudicium professorum, mélyen a szív legelrejtettebb zúgába férkőzik a tanárok ítélete s a felette érzett keserűség ilyen kegyetlen szavakban talál kifejezést. Az általánosítás pedig hamar meg van.

Ha bíraskodunk, legyünk nagyon óvatosak! Nem kegyet osztogatunk mi, hanem igazságot szolgáltatunk, ami annyit tesz, hogy joggal elvárhatja tőlünk mindenki, hogy olyan ítéletet mondunk róla, amilyenre rászolgált, ha úgy mint a másik bíró is teszi, mi is minden körülményre figyelemmel voltunk. Ne gondoljuk, hogy nem nagy baj az, hogy jelest vagy jót adtunk-e. Talán igaz, de hát a míg sok minden függ attól a számtól, tandíjmentesség, ösztöndíj s sok más, s a míg az a szám igazságszolgáltatás akar lenni, bizony nem mindegy. S ha nem találjuk el a kellő ítéletet, talán többet árthatunk, mintha a másik két feladatunkat nem végeztük pontosan, mert azokban a hiányokat még később is lehet valahogy önszorgalommal pótolni, de az a seb, a melyet a lelken ütöttek, nehezen heged be.

Panaszokat lehet hallani, hogy a tanári munkát nem becsülik meg eléggé. Én hiszem, hogy ha a három nehéz feladatunkat lelkiismeretesen végeztük, akkor jóra való, okos társadalomban a megbecsülés nem maradhat el. Ha pedig még sincs meg, akkor az a társadalom csak olyan tanárokat érdemel, a milyen ő maga, de akkor azután ne is panaszkodjék.

HÉBER BERNÁT.

A KÖZÉPISKOLAI ÉNEKTANÍTÁS.

(Első közlemény.)

Egyetlen tantárgynak sincs olyan változatos élettörténete, mint az éneknek. Mivel ez alkalommal különösen gyakorlati cél lebeg előttem, e fényesen kezdődő és hanyatlásban végződő történetnek minden nevezetesebb pontjára nem terjeszkedhetem ki; futólag azonban meg kell említenem a legnevezetesebb fordulókat, mert csak így tűnik ki az a mélység, ahonnan most ki szeretnék jutni.

I.

Mindenki tudja, hogy a görög ember műveltségében minő fontos szerepe volt a zenének. Valószínűleg e körülmény okozta, hogy a görögöktől művelt zeneművészet és zenetudomány oly magas fokra emelkedett, mely elől a pogányságtól annyira idegenkedő keresztyénység sem tudott kitérni. A pogány műveltségből közvetlenül csupán ez, a görög zene, jött át. S mikor a XIV, XV. század felfedezi a görög-római világot, a görög tragédia nyomán már a modern opera műformájára bukkannak rá, s nem a görög zenére, mivel az folyton, megszakítás nélkül élt a keresztyén egyház zenéjében.

Természetes dolog, hogy az egyház a görög zenét és általában a zenét, nem önmagáért a művészetért, hanem vallási, gyakorlati célból vette védelmébe. Ebből következik, hogy nem engedte szabadjárására, hanem céljai szerint körülhatárolta; a céljainak meg nem felelő világi színezetűeket különválasztotta a megfelelőektől, mely utóbbiaknak rendes iskolában való tanításukról gondoskodott. Így volt ez az egész világon s így nálunk Magyarországon is. A trivium és quadrivium tantárgyai között mindenütt ott van a zene, míg a tanítás ügye ecclesiasticumból politicummá nem lett.

Csudálatos dolog, s valószínűen az azon időben uralkodó deizmus és a reális tárgyak iránti előszeretet lesz a magyarázata, hogy mikor Mária Terézia alatt az oktatás ügyét államilag rendezték, végkép megfeledeztek az ének tanításáról. Az első *«Ratio educationis»* semmit sem tud róla, bár még a hírlapok olvastatására is (Collegium novorum politicorum) felvesz tanrendjébe heti két órát. Ép így nem tud az 1781-ben kiadott *«Norma Regia»* sem. Azt hihetné az ember, hogy ez a mellőzés az éneket a vallással való kapcsolata miatt éri. De ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy a vallásról az állami tantervekben 1849-ig mindenütt gondoskodás történik s csak az ekkor keletkezett *«Entwurf»* mondja ki azt az elvet, hogy a vallás tanításáról gondoskodjanak a felekezetek.

Anélkül, hogy ezen most tovább elmélkednénk, rámutatunk arra a nevezetes körülményre, hogy ez a középkori rendes tantárgy, az ének-zene, Mária Terézia intézkedéseire még nem esett ki egészen a forgalomból. Tudjuk ugyanis, hogy a felekezetek az állami intézkedéseket nem fogadták el, hanem tőlük telhetőleg opponáltak, szervezkedtek, tanterveket készítetttek, amelyekben tovább él az énektanítás. Igen szépen gondoskodik pl. róla már az 1770-ben, tehát a *«Ratio»* előtt készült debreczeni *«Methodus»*, amely Maróthi nyomán még részletes utasítással is ellátja az énektanítókat s amely így kezdődik: *«Omnes Præceptores obligantur apud nos, ut discipulos suos Artem*

quoque Canendi doceant». És hogy ez nemcsak Debreczenben volt így, bizonyítja az 1820-ban keletkezett nagyenyedi «*Norma Discendi*» s általában a felekezetek tantervei, melyekben a legtöbbször mindjárt a vallás után találjuk az éneket.*

Mégis az állami tantervek nemtörődömségének meglették később e tantárgyra nézve a súlyos következményei. Úgy tűnt fel lassanként az emberek előtt ez a tantárgy, mint amely sem az általános műveltség, sem a nevelés szempontjából nem fontos; úgy tűnt fel, mint csupán a vallásos nevelés függeléke — s az énektanítás az egyházi énekek gépileges dresszurájáig súlyedt. Hozzájárult ehhez még, hogy mivel az állami tantervek nem nyújtottak mintát, ahány felekezet annyiféle énektanítási tervszelettel állott elő, amelyek egymástól még ugyanazon felekezet körén belül is igen lényeges pontokban különböznek. Csak az évenként megjelenő iskolai értesítők tudják megmondani, mily zavaros állapotok vannak e tekintetben. A tanítási anyag mértéke, a módszer, óraszám, majdnem minden intézetben más és más.

Mikor pár évvel ezelőtt hangsúlyozni kezdték illetékes körök a művészi nevelés szükségét, azt lehetett volna hinni, hogy rákerül a figyelem az énekre is; de csudálatos módon mindig csak a képző művészetekről volt szó, mintha az ének nem is volna művészet. Egy pár jó akaratú figyelmeztetés mégis történt; sőt tervezetek is készültek, melyek között legjelesebb volt a Harrach Józsefé, de a gyakorlati kivitele mindeniknek eddig a középiskolára nézve csak jámbor óhajlás maradt. Lehet, hogy annak marad ez a mi mostani terveztünk is; de úgy érezzük, tovább nem szabad várunk, hanem tekintet nélkül a lehető eredményre, el kell mondanunk mindazt, ami az ének tanításának kötelezővé tételét sürgeti a középiskolában.

Egyébiránt van egy pár tünet, ami reménnyel biztat. Első ezek között a felekezetek maguk tartása. A reformátusok pl. belátták, hogy e tantárgy mily nevezetes a vallásos és hazafias érzés kifejlesztésében s általában a kedélyképzés munkájában; és 1901-ben revidiált, ú. n. konventi tantervükben a kötelező énektanítást mind a nyolc osztályra kiterjesztették; a négy alsó osztályban addig is kötelező volt. Nagyon vigasztaló annak tudata is, hogy a közelebbi évtizedekből több miniszteri rendeletet mutathatunk fel, melyekben a rendkívüli tárgyak között különösen ki van emelve és az igazgatók figyelmébe van ajánlva az ének; sőt egyben, az 1892. évi 29,972. sz. rendeletben meg is igéri a miniszter, hogy «*legalább az alsóbb osz-*

* L. pl.: Ratio institutionis etc. 1806. Zay-Ugróczi tanterv. 1848. Erd. ágostai. 1883. Magyarhoni ágostai. 1884. Magy. ref. egyház 1884. és 1901

tályokban» a kötelező tárgyak sorába felveszi az éneket.* Ez ugyan eddigelé még csak ígéret maradt; de hogy annak idején komolyan volt gondolva, mutatja az 1896. évi 4576. sz. miniszteri rendelet, amely lehetővé teszi, hogy bárki is elég könnyen, de azért megfelelő feltételek mellett, a középiskolai énektanítói képesítést megszerezhesse. Ez utóbbi rendelet mintegy előkészítő intézkedés; szinte ilyenek vehetjük azokat a rendeleteket is, melyek az elemi iskolában, a polgári iskolákban és a tanítóképzőkben rendezik az énektanítás ügyét.

Ha mind e biztató jelenséghez hozzávesszük azt az általános mozgalmat, mely a középiskola tantárgyai közé mind több és több művészi elemet kíván ellensúlyozásul, a kedély és művészi ízlés fejlesztése érdekében bevinni, okvetlenül arra a meggyőződésre jutunk, hogy itt most már teljesen felesleges dolgot művelnénk, nyitott ajtót döngetnénk, ha általánosságban kezdenők kimutogatni az énektanítás hasznát és célját. Tudják, látják ezt már az illetékesek, hiszen ott van az 1905. évi 2202. sz. rendelettel kiadott népiskolai tanterv és utasítás; annak az énektanításra vonatkozó általános hivatkozásai találunk a középiskolára is.

Ilyen körülmények között legokosabbnak láttuk mellőzni az általánosságokat s egyszerűen rátérni azokra a balvéleményekre, melyek a kötelező középiskolai énektanítás körül észlelhetők. Hosszasabban ezekkel sem kell foglalkoznunk, de megemlítésök elől ki nem térhetünk.

* Fontosságánál fogva ide iktatom: «A középiskolában tanítható rendkívüli tárgyak között alig van egy is, mely nevelő hatás tekintetében az énekhez hozzá volna fogható. Ellensúlyozza az elméleti tanítás okozta fáradságot, edzi a légző- és hangszerveket, jótékonyan hat a kedélyre, kellemesen szórakoztat, erősíti az összetartozást s különösen a hazafiúi érzést, s ezenkívül zenei érzéket ébreszt, vagy a meglévőt fejleszti, s ezen az úton is hozzájárul a nevelés általános feladatának megoldásához. Gondom lesz rá, hogy középiskolai rendszerünk újjászervezésekor legalább a legalsó osztályokban a kötelező tárgyak sorába vétessék fel az ének. Addig is azonban felhívom a főigazgatóságot, szóltssa fel a kerületében lévő középiskolák tanári testületeit, hogy e fontos tárgy tanításába iparkodjanak mentül több tanulót bevonni». (Pirchala I. 331. l.) Ugyanakkor azonban a-díjakat a tanulókkal fizetteti: Zene 20 K, műének: 1—3 K egész évré. (U. o. 337. l.) Lásd még az 1892—23,982 sz. rendeletből: «Az énektanítást, mely nevelési szempontból kiválóan fontos, minden középiskola iparkodjék berendezni s a tanításban lehetőleg az összes osztályok és az összes tanulók részesítendő». (U. o. I. 327. l.)

II.

Azon ma már senki sem vitatkozik, hogy a magyar műveltséget zenei ismeretek nélkül nem lehet hagyni. E tekintetben nem is kell külföldi példákra hivatkoznunk, csak rá kell mutatnunk a hazai szokások zenei műveltségére s azonnal szembe fog tűnni a mi sajnálatos, szinte szégyenletes elmaradásunk. Úgyde, némelyek azt hiszik, hogy e műveltség megszerzésére elégségesek az ú. n. zenei szakiskolák, aminők a különböző városi és magán konzervatoriumok.

Hogy a zenei szakiskolák nem helyettesíthetik a középiskolai énektanítást, annak két oka van. Első, hogy az egyetlen magy. kir. zeneakadémiát kivéve, a többiek mind teljes anyagi és szellemi elhagyatottságban sínylődnek. Az államhatalom azon ürügy alatt, hogy a művészetek szabad mozgását gátolni nem akarja, nem törődik ezeknek sem anyagi, sem szellemi ügyeivel. Minden intézetben úgy és azt tanítanak, amit éppen akarnak s olyan tanító-erőket alkalmaznak, aminőket kapnak. A művészet szabadságán tehát csakugyan nem esik csorba; ezzel szemben azonban azt a kétségbeejtő tapasztalatunkat kell kimondanunk, hogy az országot behálózó zúgtanítók őrmesterek) közül egyik-másik akárhányszor sikeresebb eredményt tud felmutatni a zenetanítás terén, mint a legtöbb hangzatos című s nagy apparátussal dolgozó konzervatorium.

Először tehát e szakiskolákat rendezni, szervezni, azaz magyarárn mondva: államosítani kellene, s csak azután lehetne róluk beszélni. Akkor pedig az sülne ki, hogy ezeknek lényegesen más a rendeltetésük, mint a középiskoláknak. A középiskolák ugyanis alapot adnak az általános műveltséghez; a zenei szakiskolák feladata pedig a különböző hangszereken játszani tudó szakemberek nevelése. Még világosabban: a zenei szakiskolák *előadókat* nevelnek, a középiskolák pedig *közönséget*, amely az előadókat megértse. Ez a másik ok, ami miatt a zenei szakiskolák a középiskolák feladatait el nem végezhetik. Hogy nem végezheti el ezt a feladatot a zugtanítókkal és őrmesterekkel bajlódó házi tanítás sem, azon vitatkozni, azt hiszem, egészen felesleges volna.

Vannak továbbá, akik úgy gondolkoznak, hogy az énektanítás céljaira egészen megfelelők és elégségesek azok a módok és eszközök, melyek a középiskola jelenlegi szervezetében megvannak és feltalálhatók. Ezek szerint, nem is annyira a középiskolai énektanítás kötelezővé tételéről kell beszélni, mint csupán csak a mostani eljárás javításáról, azaz az énektanítás reformjáról.

Hogy ebben a kérdésben tisztán lássunk, okvetlenül meg kell néznünk, mit csinál jelenleg a középiskola az énektanítással? Ter-

mészetes dolog, hogy itt most csak az állami középiskoláról van szó, mivel a felekezetiek, amint már említettük, saját külön eljárást követnek ebben a dologban.

Tudjuk, hogy az ének az állami tanterv szerint nem rendes tantárgya a középiskolának. Ez nem kevesebbet, mint azt jelenti, hogy nincs e tantárgynak sem rendes tanítója, sem rendes tankönyve, sem megállapított módszere és tanmenete, hanem amint mondani szokták, megy minden úgy, ahogy lehet. Ahol tán ezek közül a felsorolt kellékek közül valamelyik megvolna, az is csupán a véletlennek, illetőleg személyekhez fűződő esetlegességnek köszönhető, amelynek gyökere nem lévén intézményileg biztosítva, a személlyel együtt változik, pusztul és enyészik. Innen van az a kaleidoszkop-szerű sokféleség, melyet az énektanításról az állami középiskolák Értesítői felmutatnak. Valóban még a felekezeti középiskoláknál is össze-visszább képet mutatnak ezek.

Mégis, ha az összevisszaságban igyekezünk valami vezető gondolatot felfedezni, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy úgy az állami, mint a felekezeti iskolák csodálatosan megegyeznek egy dologban, abban tudniillik, hogy egyik sem magáért a művészetért tanítja az éneket, hanem más mellékes célért. A felekezetiek most is, akárcsak a középkorban, a vallás szolgálatába állították az énektanítást s éppen azért az egyházi énekek örökös és lélekölő ismétlésein nem igen emelkednek felül. Az állami iskolák is, amint az Értesítőik és a tapasztalat mutatja, pusztán és tisztán azért gondolnak az énekel, hogy iskolai ünnepélyeiket azzal díszesebbé tegyék. Ez így, első pillanatra nem is látszik olyan veszedelmes szempontnak, de mindjárt kitűnik a képtelenség, mihelyt a tényleges állapotokat tovább vizsgáljuk.

Az Értesítőkből ugyanis azt látjuk, hogy majd mindenütt van ú. n. ifjúsági énekkar, de nincs, vagy legalább ritkán van rendes elméleti és gyakorlati énektanítás. Ha a zeneművészet olyan valami volna, mint a banánfa, amely felülről is ereszt gyökereket, semmit sem szólnánk; de így kénytelenek vagyunk ezt az eljárást olyannak tartani, amely sem a nevelés és oktatás mai követelményeinek, sem a józan észnek meg nem felel. Mert ha nincs rendes énektanítás, vajjon hogyan szerepelhetnek az énekkarok az iskolai ünnepélyeken? Csak is úgy, hogy a karmester, azt a 70—80 I.—VIII. osztályos kiválasztott tanulót heteken át gyötri, kínozza, s addig húzza vagy veri a fülükbe a szólamokat, amíg az emlékezet megrögzíti azokat. Mivel tizenkét év óta vagyok kénytelen így vezetni az iskolai énekkart, tán van jogom kifejezni azt a véleményemet, hogy nem a Méray-Horváth Károly esete, de ez az igazi emberbutítás. Kifárad

ebben a tanító és tanítvány s a végén még az ösztönzés is eltompul, amit a nyilvános szereplés és a kilátásba helyezett siker szokott adni.

Nem tudom, kell-e itt erről többet mondanom, de minden zeneértő egyetért velem abban, hogy az iskolai énekkarok nemcsak nem pótolhatják a rendes énektanítást, de még a maguk külön feladatát sem képesek a rendes énektanítás nélkül jól és sikeresen elvégezni. Az iskolai énekkarokra és iskolai zenekarokra igen is szükség van. Ugyanaz a hivatásuk és szerepük ezeknek, ami az önképzőköré s azzal együtt igen hathatós szervei az iskolának kifelé is a közönséggel szemben, s befelé is, a tanulók szabad foglalkozása szempontjából. De igazi építő hatásuk csak akkor lesz, ha a rendes elméleti tanítás alapot rak alájuk; s akkor tán nem áll elő az a furcsa eset, ami most van, hogy bár *szabadon választható* rendkívüli tárgyról van szó, *kötéllel fogjuk* az énekkar tagjait.

Kiegészítésül meg kell említenem, hogy igen sok állami iskolában már be is látták a jelzett állapot tarthatatlanságát s igyekeztek valami módon az elméleti tanítás hiányain segíteni. Én eddig kétféle ilyen eljárásról tudok, de egyiket sem tartom megfelelőnek.

Az egyik abból áll, hogy a karvezető annak a 70—80 kiválasztott tanulóknak a kiszemelt ünnepi darabok betanítása előtt, vagy után, vagy közben, néminemű elméleti oktatást ad. Megvallom, hogy én az ilyen módú tanításnak sem mértékéről; sem minőségéről tájékozva nem vagyok, mivel ilyen tanítás menetét sem nem láttam, sem nem olvastam. De hogy eredményes legyen, alig hihetem. Hiszen abban a 70—80 tagú testületben együtt van a 10 éves tanuló a húsz évessel! Vajjon lehet-e ezeket egyszerre és ugyanarra tanítani? Ha pedig külön tanítjuk a négy szólamot, vajjon célt érünk-e a szólamok tagtainak szinte minden évben való változása, felfrissülése miatt? S a végén is, vajjon az-e a cél, hogy egy néhány kiválasztottat elvezessünk a forráshoz, a többit pedig elriasszuk onnan?

E csak jelzett nehézségek oda kényszerítettek egy pár iskolát, hogy egyszerűen rendes tantárgyképpen kezeli az éneket s heti 1—2 órában taníttatja bár az I. II. osztályt. És ezzel odaérkeztünk, ahová akartunk, mert csak nincs kimondva, de ez nem egyéb, mint a kötelező énektanítás. Hogy ennek sincs gyakorlati eredménye, csupán a mérték kicsinységén múlik, amely szinte nyomtalanul elvesz a szükséges tudnivalók között. Azt hisszük azonban, hogy mégis ez, a kötelező énektanítás az egyetlen igazi út, amelyen a középiskolai énektanítás ügyét meg lehet s meg kell oldani.

Erre nézve azonban még hallunk egy ellenvetést.

A legkevesebbet ér, s mégis a legtöbbször hangoztatják a kötelező énektanításnak azt a képzelt akadályát, hogy nincs minden

tanulónak zenei hallása és tehetsége; ezeket tehát nem lehet kényszeríteni annak a tantárgynak tanulására, melyre születésüknél fogva alkalmatlanok. Mivel a legtöbb nem zeneértő előtt ez az akadály látszik a legsúlyosabbnak, kénytelenek vagyunk egy kissé részletesebben kitérni erre az ellenvetésre.

Annyi már az első tekintetre megállapítható, hogy ez a kérdés nem annyira a pædagogia, mint első sorban az orvosi tudományok körébe tartozik. Mi tehát e kérdésben a szakember hitelét magunknak nem követelhetjük. Annak idején feltétlenül meg kell erre nézve kérdezni az orvosokat is; de alig hisszük, hogy azok véleménye homlokegyenest ellenkező volna a mi 12 év óta gyűjtött tapasztalatainkkal és a más művészi tárgyak tanítása körül észlelt jelenségekkel. Mi tehát arról vagyunk meggyőződve, hogy a kötelező énektanításnak vélt akadályával, a zenei hallás kérdésével, egyelőre az orvosi tudomány nélkül is tisztába jöhetünk. Legalább annyira feltétlenül eljuthatunk, hogy elvileg állást foglalhassunk ebben a kérdésben.

Mindenekelőtt azt a közönségesen tudott igazságot kell hangsúlyoznunk, hogy a közönséges hallás és a zenei hallás nem ugyanazon dolgok. Hogy az agy megfelelő tömecszeinek elváltozásai minő folyamatokat ideznek elő a «hallótömkeleg»-be helyezett Corti-féle billentyűkön és a vele összefüggő Klug-féle hurozaton: döntsék el az orvosok — ha tudják. Nekünk elég tudnunk azt a *tényt*, hogy e két tehetsége az embernek nem egy. Erre nézve, azt hiszem, többünknek vannak közvetlen tapasztalataink. Megbízható forrásból tudok egy orvosról, aki csak hallócső útján tudott az emberekkel érintkezni, de ha botjának egyik végét a zongorára tette, másik végét a fogához értette, élvezni tudta az előadott zenedarabot. Magamnak pedig van egy közeli rokonom (Székely-Udvarhelyen a VI. realosztályba jár), aki bár nagyot hall, szépen hegedül és énekel. Ha körülnézünk ismerőseink között, okvetlenül találni fogunk ehez hasonló eseteket, amelyek mind azt mutatják, hogy itt tulajdonképpen nem valamely *hallásról*, hanem valamely *érzékről* van szó, s így a helyes elnevezés nem a *zenei hallás*, hanem a *zenei érzék*. A kettő között feltétlenül van összefüggés, hiszen ugyanazon szerv kelti őket életre; de e kettőt akár összezavarni, akár egynek gondolni s aszerint ítélni, véleményünk szerint hibás eljárás.

(Folytatása következik.)

SEPRÓDI JÁNOS.